

Onderzoek

Orgasmeconsistentie van lesbische en heteroseksuele vrouwen tijdens partnerseks. De rol van clitorale stimulatie

Bonne van Rees¹, Mark Spiering², Ellen Laan¹

¹Afdeling Seksuologie en Psychosomatische Obstetrie en Gynaecologie, Academisch Medisch Centrum, Universiteit van Amsterdam

²Afdeling Psychologie, Universiteit van Amsterdam

Samenvatting

In deze studie werd onderzocht of lesbische en heteroseksuele vrouwen verschillen in de kans op het krijgen van een orgasme tijdens partnerseks, en of dat mogelijk zou samenhangen met verschillen in stimulatie van de glans clitoris. Orgasmeconsistentie werd gedefinieerd als de waarschijnlijkheid waarmee een orgasme optreedt tijdens seksuele activiteit. In een online vragenlijst konden deelnemers aangeven hoe vaak hun partner verschillende seksuele handelingen (met glans clitorale of vaginale penetratieve stimulatie) bij hen deed en hoe vaak zij daarbij een orgasme kregen. Ook werd gekeken wat de rol was van vaginale en clitorale zelfstimulatie tijdens partnerseks.

Seksuele handelingen waarbij de glans clitoris door de partner werd gestimuleerd leidden vaker tot een orgasme dan penetratieve stimulatie van de vagina (door vingers, object of penis), ongeacht seksuele oriëntatie. Lesbische vrouwen vertoonden een grotere orgasmeconsistentie tijdens seksuele activiteit met een partner dan heteroseksuele vrouwen. Zij werden ook vaker clitoraal, en minder vaak vaginaal, gestimuleerd door hun partner dan heteroseksuele vrouwen. Zoals verwacht waren er geen verschillen in orgasmeconsistentie tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen voor zelfstimulatie bij partnerseks. Voorts bleken lesbische vrouwen seksueel autonomer te zijn dan heteroseksuele vrouwen, en hing seksuele autonomie positief samen met orgasmeconsistentie. Daarnaast duurde een gemiddelde lesbische vrijpartij langer dan een gemiddelde heteroseksuele vrijpartij.

In dit onderzoek werd aangetoond dat lesbische vrouwen vaker klaarkomen tijdens partnerseks dan heteroseksuele vrouwen. Het type stimulatie en de frequentie daarvan tijdens partnerseks lijken deze verschillen in orgasmeconsistentie grotendeels te kunnen verklaren.

Er zijn slechts enkele studies gepubliceerd over het voorkomen van orgasmes bij lesbische vrouwen (Califia, 1979; Coleman, Hoon, & Hoon, 1983; Masters & Johnson, 1979; Garcia, Lloyd, Wallen, & Fisher, 2014; deze laatste studie werd gepubliceerd na de uitvoering van het huidige onderzoek). In deze literatuur werd onder andere gekeken naar *orgasmeconsistentie*: de waarschijnlijkheid waarmee een orgasme optreedt

tijdens seksuele activiteit. In de huidige studie werden verschillen in orgasmeconsistentie tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen onderzocht en de bijdrage daarbij van clitorale stimulatie.

Er zijn aanwijzingen dat lesbische vrouwen vaker klaarkomen tijdens seksuele activiteit dan heteroseksuele vrouwen. In een onderzoek van Califia (1979) rapporteerden lesbische vrouwen meer orgasmes dan heteroseksuele vrouwen, zowel tijdens partnerseks als tijdens masturbatie. Ook in een recente studie rapporteerden lesbische vrouwen vaker klaar te komen tijdens seks met een bekende partner dan heteroseksuele vrouwen (Garcia et al., 2014). Daarnaast lijken orgasmeproblemen bij lesbische vrouwen minder vaak voor te komen dan bij heteroseksuele vrouwen (Meana, Rakipi, Weeks, & Lykins, 2006; Coleman et al., 1983; Kinsey, Pomeroy, Martin, & Gebhard, 1953; Breyer et al., 2010). Breyer en collega's stelden dat lesbische vrouwen mogelijk meer effectief zijn in het bewerkstelligen van een orgasme bij hun partners dan heteroseksuele mannen.

B.J.C. van Rees, MSc., psycholoog
Dr. M. Spiering, docent
Dr. E. Laan, GZ-psycholoog, seksuoloog NVWS, universitair hoofddocent

Dit artikel is een bewerking van de masterthese die Bonne van Rees schreef als stagiair aan de Afdeling Seksuologie en Psychosomatische Gynaecologie van het Academisch Medisch Centrum.

Correspondentie: Dr. E. Laan, Afdeling Seksuologie en Psychosomatische Obstetrie en Gynaecologie, Academisch Medisch Centrum, H4-205, Meibergdreef 9, 1105 AZ Amsterdam.

Ontvangen: 16 oktober 2015; Geaccepteerd: 7 mei 2016

Masters en Johnson (1979) trokken eenzelfde conclusie. Zij zagen verschillen in het geobserveerde seksuele gedrag van lesbische en heteroseksuele koppels. Lesbische koppels namen meer tijd tijdens seksuele interactie, leken meer ontspannen en toonden zich meer betrokken bij de seksuele activiteit dan de heteroseksuele koppels. Lesbische vrouwen raakten meer opgewonden door het stimuleren van hun partner en leken zich meer bewust van de opwindings van hun partner. Zij waren daarmee 'effectiever' (Masters & Johnson, 1979, p. 61) en inventiever dan heteroseksuele mannen tijdens het bevredigen van hun partner door middel van manuele en orale stimulatie. In een poging om deze verschillen te verklaren stelden de onderzoekers dat lesbische koppels profiteren van *intragender empathie*: een vrouw weet beter wat een vrouw prettig vindt omdat zij zelf een vrouw is. Ook Garcia et al. (2014) vonden dat lesbische vrouwen zich waarschijnlijk meer comfortabel en vertrouwd voelen met het vrouwelijk lichaam, en hierdoor gemakkelijker een orgasme bij hun vrouwelijke partner kunnen bewerkstelligen.

Een andere verklaring voor de verschillen in orgasme frequentie en orgasme problemen tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen zou gezocht kunnen worden in het type seksuele activiteit dat plaatsvindt in seksuele interacties. Van heteroseksuele vrouwen wordt soms verwacht dat ze klaarkomen tijdens coïtus, of is coïtus het belangrijkste onderdeel van seksuele interactie. Coïtus lijkt voor de meeste vrouwen echter geen betrouwbare manier om een orgasme te krijgen. Hite (1976) vond dat slechts 30% van de heteroseksuele vrouwen klaarkomt tijdens coïtus zonder directe glans clitorale stimulatie. Lloyd (2005) heeft in een uitgebreid literatuuroverzicht de resultaten van 32 studies over orgasme frequentie geanalyseerd. Zij concludeerde dat slechts 25% van de vrouwen *altijd of bijna altijd* een orgasme heeft tijdens coïtus.

Brody en collega's stelden dat vrouwen die klaar kunnen komen door coïtus ofwel PVI, *penile-vaginal intercourse*, minder gebruik maken van vroege (onvolwassen) afweermechanismen. Vrouwen die geen PVI hebben, niet klaarkomen van PVI, of clitorale stimulatie nodig hebben tijdens PVI om klaar te komen zouden psychisch instabiel zijn en moeite hebben zich aan de partner over te geven (Brody & Costa, 2008; Brody, Houde, & Hesse, 2010; Costa & Brody, 2008, 2010). Brody's bevindingen zouden betekenen dat alle lesbische vrouwen, en de 70-75% van de heteroseksuele vrouwen die niet klaarkomen door PVI, psychisch onvolwassen zijn.

In de eerste directe replicatie van de bevindingen van Brody en Costa (2008) vond Anthony (2012) dat het wel of niet klaarkomen tijdens PVI en andere vormen van heteroseksuele partnerseks niet gerelateerd is aan onvolwassenheid, maar dat klaarkomen bij alle vormen van heteroseksuele partnerseks samenhangt met seksuele autonomie. Seksuele autonomie heeft betrekking op het zich vrij voelen tijdens seksuele interacties met een partner, een stem hebben in wat er gebeurt,

en zich niet onder druk gezet voelen om zich op een bepaalde manier te gedragen (Sanchez, Crocker, & Boike, 2005). Seksuele autonomie vergroot de kans op adequate seksuele stimulatie en seksueel plezier (Sanchez, Kiefer, & Ybarra, 2006). Verder bleek uit de studie van Anthony (2012) dat vrouwen vaker klaarkomen bij solo- en partnergerelateerde seksuele activiteit waarbij directe glans clitorale stimulatie plaatsvindt dan bij vaginale penetratie zonder glans clitorale stimulatie. Om directe vergelijking met het werk van Brody en collega's (2008, 2010) mogelijk te maken, werd in de studie van Anthony (2012) met clitorale stimulatie directe stimulatie van de glans clitoris bedoeld, en niet het van binnenuit stimuleren van het inwendige clitorale complex (Foldes & Buisson, 2009).

Ook uit studies bij lesbische vrouwen lijkt naar voren te komen dat directe glans clitoris stimulatie van groot belang is voor orgastischeiteit. Coleman e.a. (1983) lieten zien dat 86% van de lesbische vrouwen die zij interviewden een voorkeur hebben voor klaarkomen door middel van de mond en tong en/of vingers van hun partner, ook al is het in deze studie onduidelijk of het hier gaat om alleen stimulatie van de glans clitoris of ook om manuele vaginale penetratie. Geen van de lesbische vrouwen prefereerde een dildo om een orgasme te bereiken. Califa (1979) toonde aan dat voor lesbische vrouwen orale seks, waarbij de glans clitoris direct wordt gestimuleerd, de meest geprefereerde activiteit is om tot een orgasme te komen. Na orale seks had manuele stimulatie van de glans clitoris de voorkeur, en daarna volgde pas vaginale stimulatie.

Samengevat suggereren bovenstaande bevindingen dat orgasmeconsistentie van vrouwen tijdens partnerseks in belangrijke mate bepaald wordt door de mate waarin de glans van de clitoris wordt gestimuleerd. Als glans clitoris stimulatie vaker voorkomt tijdens partnerseks van lesbische vrouwen dan tijdens partnerseks van heteroseksuele vrouwen, dan zou dat de grotere orgasmeconsistentie van lesbische vrouwen dan heteroseksuele vrouwen tijdens partnerseks kunnen verklaren. Aannemend dat vrouwen, ongeacht hun seksuele oriëntatie, bij zelfstimulatie tijdens partnerseks de meest effectieve vorm van seksuele stimulatie voor het verkrijgen van een orgasme zullen toepassen, namelijk glans clitoris stimulatie, dan zou er bij zelfstimulatie tijdens partnerseks geen verschil in orgasmeconsistentie tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen moeten zijn.

In deze studie werd verwacht dat (1) vrouwen vaker klaarkomen door directe glans clitorale stimulatie dan door penetratieve stimulatie van de vagina (door vingers, object of penis), ongeacht seksuele oriëntatie; (2) lesbische vrouwen minder vaak vaginaal worden gestimuleerd door de partner, (3) maar vaker clitoraal worden gestimuleerd door de partner dan heteroseksuele vrouwen; (4) lesbische vrouwen vaker klaarkomen tijdens seksuele activiteit met een partner dan heteroseksuele vrouwen. Als heteroseksuele en lesbische

vrouwen even vaak clitorale zelfstimulatie doen tijdens partnerseks, dan zullen er (5) geen verschillen in orgasmeconsistentie zijn tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen tijdens zelfstimulatie bij partnerseks. Tenslotte (6) verwachten we dat er een positieve samenhang zal zijn tussen seksuele autonomie en orgasmeconsistentie tijdens partnerseks.

Methoden

Respondenten

Deelnemers werden geworven via verschillende websites en sociale media. Er is een oproep geplaatst op diverse Facebookpagina's zoals *UvA Seksuologie*, *UvA-pride*, *Psychologie Magazine*, *Expreszo*, *ZijaanZij*, *COC*, *Progay* en *De Trut*. De meeste lesbische respondenten vonden de oproep via de *ZijaanZij*, een tijdschrift gericht op lesbische vrouwen met bijbehorende website, welke de oproep gedeeld heeft via Twitter en Facebook. De meeste heteroseksuele respondenten vonden de oproep via *Psychologie Magazine*, welke eveneens de oproep deelde op Facebook. In de oproep stond een link naar de deelnemersinformatie op *Thesistools*. Respondenten konden meedoen aan het onderzoek als zij tenminste 18 jaar waren, op dat moment een relatie hadden, seksueel actief waren en zichzelf als lesbisch of als heteroseksueel beschouwden. *Informed consent* werd verkregen door de respondent te vragen op de 'ja'-link te klikken als ze de deelnemersinformatie had gelezen en begrepen en akkoord ging met deelname. Tevens verklaarde ze daarmee tenminste 18 jaar te zijn. Er was geen beloning. Het onderzoek was goedgekeurd door de Commissie Ethiek van de Universiteit van Amsterdam.

Materialen

Voor dit onderzoek werd een online vragenlijst gebruikt, gebaseerd op Anthony (2012). De vragenlijst is aangepast zodat deze zowel voor lesbische als heteroseksuele vrouwen geschikt was. Seksuele oriëntatie werd gemeten door de vraag hoe de deelnemers hun seksuele geaardheid zouden omschrijven (*vooral heteroseksueel, vooral biseksueel, vooral homoseksueel/lesbisch, ik weet het niet, ik wil geen label gebruiken*).

Gegevens over frequentie van seksuele handelingen werden verzameld door middel van een aangepaste vragenlijst over PVI (Brody & Costa, 2008). Voor verschillende seksuele handelingen, waarbij een onderscheid werd gemaakt tussen directe glans clitorale stimulatie (gedefinieerd als "met focus op de clitoris") en vaginale penetratie (gedefinieerd als "met focus op penetratie van de vagina"), gaven deelnemers aan hoe vaak ze voorkomen in een gemiddelde vrijpartij. Voorbeelden van seksuele handelingen zijn: "Orale stimulatie (biefen/likken) van de clitoris door uw partner", "Manuele stimulatie door uw partner (vingeren) met focus op penetratie van de vagina" en "Penetratie van de vagina met penis of voorbinddildo". Ook werd rekening gehouden met de mogelijkheid dat vrouwen tijdens

partnerseks zichzelf stimuleren. Daarom werden er ook seksuele handelingen in de vragenlijst opgenomen over zelfstimulatie, zoals: "Masturbatie/zelfbevrediging (met focus op de clitoris) zonder vibrator" en "Masturbatie/zelfbevrediging (met focus op penetratie van de vagina) met dildo/vibrator". Items konden worden beantwoord op een 5-puntsschaal variërend van 1 = *nooit* tot 5 = *altijd*, waarbij een hoger getal een hogere frequentie betekent.

Voor het meten van orgasmeconsistentie werd gevraagd hoe vaak de deelnemers gemiddeld klaarkomen (opnieuw met een 5-puntsschaal variërend van 1 = *nooit* tot 5 = *altijd*) tijdens de verschillende hierboven beschreven seksuele handelingen. Er was een extra item waarin werd gevraagd hoe vaak de vrouwen klaarkomen tijdens een gemiddelde vrijpartij. Daarnaast werd gevraagd hoe lang een gemiddelde vrijpartij met de partner duurt.

Seksuele autonomie werd gemeten door een gemiddelde score op drie items. De vragen zijn opgesteld door Sanchez et al. (2005; Cronbach's $\alpha = .75$, en voor de huidige proefgroep Cronbach's $\alpha = .61$). Deelnemers werd gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met de volgende stellingen: "Wanneer ik seks heb met iemand, dan voel ik me vrij om te zijn wie ik ben," "Wanneer ik seks heb met iemand, dan heb ik een stem in wat er gebeurt en kan ik mijn mening kenbaar maken" en "Wanneer ik seks heb met iemand, dan voel ik me gecontroleerd en onder druk gezet om me op een bepaalde manier te gedragen." Deelnemers antwoordden op een 7-puntsschaal (1 = *heel erg mee oneens* tot 7 = *heel erg mee eens*). Een hogere totaalscore (mogelijke range 3 tot 21) betekent een grotere seksuele autonomie.

Procedure

Nadat respondenten de deelnemersinformatie gelezen hadden, gaven zij toestemming voor deelname door verder te klikken naar de volgende pagina. Het invullen duurde ongeveer 15 minuten. Ten eerste werd gevraagd naar demografische gegevens zoals land van herkomst, leeftijd en relatieduur. Vervolgens werd er ingegaan op de frequentie van seksuele handelingen, orgasmeconsistentie en seksuele autonomie. Na afloop konden deelnemers eventuele vragen of opmerkingen invullen. Deelnemers die geïnteresseerd waren in de uitkomsten van het onderzoek konden een e-mail sturen.

Statistische analyses

Van alle seksuele handelingen met "focus op penetratie van de vagina" door de partner (manuele vaginale stimulatie, vaginale stimulatie met vibrator of dildo, en vaginale penetratie door penis of voorbinddildo) werd een gemiddelde frequentiescore berekend; hetzelfde werd gedaan voor alle seksuele handelingen door de partner "met focus op de clitoris" (manuele clitorale stimulatie, clitorale stimulatie met vibrator en orale clitorale stimulatie). Ook werd een gemiddelde frequen-

tiescore berekend van de clitorale zelfstimulatiehandelingen (manuele stimulatie van glans clitoris, clitorale stimulatie met vibrator) en van de vaginale zelfstimulatiehandelingen (manuele stimulatie van de vagina, vaginale stimulatie met vibrator of dildo). Vervolgens werden voor beide typen seksuele stimulatie (vaginaal of clitoraal), zowel door de partner als door zelfstimulatie, gemiddelde orgasmeconsistentiescores berekend. De frequentie- en orgasmeconsistentiescores bleken normaal verdeeld met Shapiro's $W > .90$.

Allereerst werd een *oneway* ANOVA met Seksuele geaardheid als tussen-proefpersonen factor en orgasmeconsistentie tijdens een gemiddelde vrijpartij met een partner als afhankelijke variabele uitgevoerd, gevolgd door eenzelfde ANOVA met gemiddelde duur van de vrijpartij als afhankelijke variabele. Om te onderzoeken of er verschillen tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen waren in frequentie en orgasmeconsistentie bij partnerstimulatie en zelfstimulatie werden een vier-tal ANOVA's uitgevoerd: een 2 (Seksuele geaardheid) x 2 (Type stimulatie) ANOVA met Seksuele geaardheid (heteroseksueel/lesbisch) als tussen-proefpersonen factor, en Type stimulatie (clitoraal/vaginaal) als binnen-proefpersoon factor, en gemiddelde frequentiescore van partnerstimulatie als afhankelijke variabele, gevolgd door eenzelfde ANOVA met gemiddelde frequentiescore van zelfstimulatie als afhankelijke variabele. Twee vergelijkbare 2 (Seksuele geaardheid) x 2 (Type stimulatie) ANOVAs werden uitgevoerd met gemiddelde orgasmeconsistentie door partnerstimulatie en met gemiddelde orgasmeconsistentie door zelfstimulatie als afhankelijke variabelen.

Om verschil tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen in seksuele autonomie te toetsen, is een *oneway* ANOVA met Seksuele geaardheid als tussen-proefpersonen factor uitgevoerd over de gemiddelde seksuele autonomiescores. Tenslotte is de samenhang onderzocht tussen seksuele autonomie en orgasmeconsistentie voor zowel lesbische als heteroseksuele vrouwen met Pearsons r correlaties. Significante interacties werden met posthoc t -toetsen geanalyseerd, voor alle toetsen gold een significantieniveau van $\alpha = .05$.

Resultaten

Respondenten

Het aantal respondenten was 284. Hiervan zijn 50 respondenten uit de dataset verwijderd: 3 omdat zij geen vrouw waren, 7 omdat zij geen relatie hadden, 39 om-

dat zij biseksueel waren, geen label wilden gebruiken of niet zeker waren over hun geaardheid en 1 omdat zij lesbisch was maar zich momenteel in een heteroseksuele relatie bevond. Het uiteindelijke aantal deelnemers was 234, waarvan 145 heteroseksueel en 89 lesbisch. De heteroseksuele vrouwen waren tussen de 18 en 62 jaar oud ($M = 29.42$, $SD = 9.72$) en de lesbische vrouwen waren tussen de 18 en 60 ($M = 32.64$, $SD = 11.37$; $p > .15$). Van de heteroseksuele deelnemers had 19% één of meer kinderen, bij de lesbische deelnemers was dit 16% ($p > .30$). De meeste (89%) deelnemers zijn geboren in Nederland. De twee groepen verschilden niet significant in relatieduur (gemiddeld bijna 4 jaar, $SD = 4.00$, $p > .15$) en opleidingsniveau (36.3% op HBO nivo, 45.7% op WO nivo, $p > .90$).

Orgasmeconsistentie en duur van een gemiddelde vrijpartij

Volgens verwachting kwamen lesbische vrouwen significant vaker klaar tijdens een gemiddelde vrijpartij dan heteroseksuele vrouwen, $F(1,231) = 28.03$, $p < .001$ (zie Tabel 1). De duur van een gemiddelde vrijpartij was langer voor de lesbische vrouwen (tussen 50 en 60 minuten) dan voor de heteroseksuele vrouwen (tussen 30 en 40 minuten), $\chi^2(1,10) = 46.94$, $p < .001$ (zie Tabel 1).

Seksuele autonomie

Lesbische vrouwen hadden een significant hogere seksuele autonomie totaalscore dan heteroseksuele vrouwen, $F(233) = 5.31$, $p = .022$ (zie Tabel 1). Orgasmeconsistentie bleek significant geassocieerd met seksuele autonomie, $r(231) = .31$, $p < .001$. Vrouwen die seksueel autonoom zijn, rapporteerden meer orgasmes tijdens een gemiddelde vrijpartij. Een correlatie van $r = .30$ kan worden geïnterpreteerd als een medium effectgrootte (Cohen, 1988).

Frequentie van clitorale en vaginale stimulatie door partner

Voor de frequentie van partnerstimulatie was geen hoofdeffect van Seksuele geaardheid, maar wel een Type stimulatie hoofdeffect, $F(1, 232) = 62.83$, $p < .001$, $\eta^2 = .23$ (zie Figuur 1 linkerpaneel). De Seksuele geaardheid x Type stimulatie interactie was ook significant, $F(1, 232) = 50.96$, $p < .001$, $\eta^2 = .18$. Posthoc t -toetsen lieten zien dat het interactie-effect kan worden toegeschreven aan de bevinding dat lesbische vrouwen minder vaak vaginale, $t(232) = 4.78$, $p < .001$, en vaker clitorale stimulatie, $t(232) = 2.97$, $p < .005$, van de part-

Tabel 1. Gemiddelde (\pm SD) orgasmeconsistentie ongeacht type stimulatie, duur van een gemiddelde vrijpartij, en seksuele autonomie van heteroseksuele en lesbische vrouwen.

	Orgasmeconsistentie gemiddelde vrijpartij	Duur gemiddelde vrijpartij	Seksuele autonomie
Heteroseksueel	3.58 (0.92)	4.47 (1.67)	17.5 (3.1)
Lesbisch	4.32 (1.10)	6.13 (2.23)	18.4 (2.7)

Noot. Orgasmeconsistentie is gemeten met een 5-punt schaal (1 = *nooit* tot 5 = *altijd*), een hoger getal betekent een hogere orgasmeconsistentie. Duur van een vrijpartij is gemeten met een 11-puntsschaal variërend van 1 (5 minuten) tot 11 (langer dan 3 uur). Voor seksuele autonomie betekent een hogere totaalscore (mogelijke range 3 tot 21) een grotere seksuele autonomie.

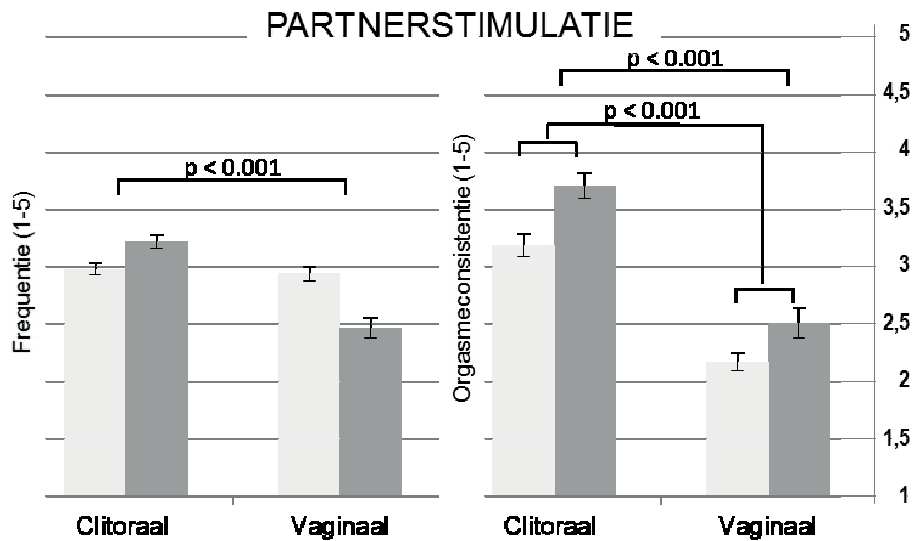
ner ontvingen dan heteroseksuele vrouwen. Lesbische vrouwen rapporteerden minder vaak vaginale en vaker clitorale stimulatie van partner ($t(88) = 8.53, p < .001$), terwijl er voor heteroseksuele vrouwen geen verschil was in de frequentie van vaginale en clitorale stimulatie door de partner ($p > .45$).

Frequentie van clitorale en vaginale zelfstimulatie

Voor de frequentie van zelfstimulatie was er alleen een Type stimulatie hoofdeffect, $F(1, 232) = 76.64, p < .001, \eta^2 = .25$ (zie Figuur 2 linkerpaneel). Zowel lesbische als heteroseksuele vrouwen rapporteerden vaker aan clitorale zelfstimulatie dan vaginale zelfstimulatie te doen tijdens partnerseks.

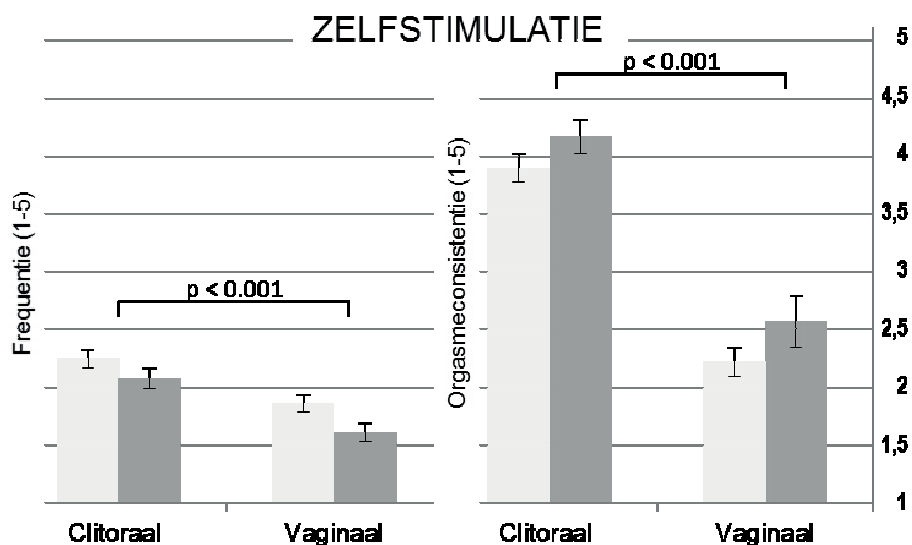
Orgasmeconsistentie bij clitorale en vaginale stimulatie door partner

Voor orgasmeconsistentie bij partnerstimulatie was een significant hoofdeffect van Seksuele Geardheid, $F(1, 222) = 12.80, p < .001, \eta^2 = .05$, en Type stimulatie, $F(1, 222) = 133.71, p < .001, \eta^2 = .25$ (zie Figuur 1 rechterpaneel). Voor zowel heteroseksuele als lesbische vrouwen leidde clitorale stimulatie door de partner vaker tot een orgasme dan vaginale stimulatie, en lesbische vrouwen rapporteerden meer orgasmes tijdens partnerstimulatie dan heteroseksuele vrouwen. Er was geen significant interactie-effect.

Figuur 1.

Frequentie (1=nooit tot 5=altijd) van clitorale en vaginale stimulatie (+/- SEM) door de partner (linker paneel); en orgasmeconsistentie (1=nooit tot 5=altijd) bij clitorale en vaginale stimulatie (+/- SEM) door de partner (rechterpaneel) voor heteroseksuele vrouwen (lichtgrijze balken) en lesbische vrouwen (donkergrijze balken).

Figuur 2.

Frequentie (1=nooit tot 5=altijd) van clitorale en vaginale stimulatie (+/- SEM) door zelfstimulatie tijdens partnerseks (linker paneel); en orgasmeconsistentie (1=nooit tot 5=altijd) bij clitorale en vaginale stimulatie (+/- SEM) door zelfstimulatie tijdens partnerseks (rechterpaneel) voor heteroseksuele vrouwen (lichtgrijze balken) en lesbische vrouwen (donkergrijze balken).

Orgasmeconsistentie bij clitorale en vaginale zelfstimulatie
Voor orgasmeconsistentie bij zelfstimulatie tijdens partnerseks was alleen het hoofdeffect van Type stimulatie significant, $F(1, 139) = 139.80, p < .001, \eta^2 = .50$ (zie Figuur 2 rechterpaneel). De kans dat zelfstimulatie tijdens partnerseks leidt tot een orgasme was groter bij clitorale zelfstimulatie dan bij vaginale zelfstimulatie.

Discussie

Alle hypothesen van deze studie werden bevestigd. Voor alle vrouwen gold dat seksuele handelingen waarbij de glans clitoris wordt gestimuleerd vaker tot een orgasme leidden dan penetratieve stimulatie van de vagina (door vingers, object of penis). Lesbische vrouwen vertoonden een grotere orgasmeconsistentie tijdens seksuele activiteit met een partner dan heterovrouwen. Zij werden ook vaker clitoraal, en minder vaak vaginaal, gestimuleerd door hun partner dan heterovrouwen.

Opvallend is dat lesbische vrouwen bij beide typen stimulatie door de partner vaker klaarkwamen dan heteroseksuele vrouwen, dus zelfs bij vaginale stimulatie, die ze significant minder vaak van hun partner ontvingen (zie Figuur 1 linkerpaneel). Kennelijk is niet alleen de locatie van de stimulatie (vaginaal of clitoraal) van belang voor de orgasmeconsistentie bij partnerstimulatie, maar spelen er nog andere factoren een rol. Een mogelijkheid is de duur van een gemiddelde vrijpartij, die bleek gemiddeld zo'n 20 minuten langer te zijn bij de lesbische koppels dan bij de heteroseksuele koppels. Deze langere duur van de vrijpartij kan wijzen op langere of meer gevarieerde stimulatie waardoor de inwendige clitoris dermate gezwollen is, dat ook vaginale stimulatie leidt tot een orgasme. Ook kan seksuele autonomie een rol spelen, omdat de lesbische vrouwen een grotere seksuele autonomie rapporteerden dan de heteroseksuele vrouwen. Vrouwen die seksueel autonomer zijn voelen zich vrijer tijdens seksuele interacties met een partner, hebben een grotere stem in welke seksuele handelingen er plaatshebben, en voelen zich minder onder druk gezet om zich op een bepaalde manier te gedragen (Sanchez et al., 2005; 2006). Het ligt voor de hand dat seksueel autonome vrouwen vaker zullen doen wat hen seksueel pleziert. Ook is het mogelijk dat het verschil in orgasmeconsistentie tijdens partnerstimulatie te maken heeft met de aard van de vaginale stimulatie. Heteroseksuele vrouwen gaven als meest frequente seksuele handeling door de partner aan "vaginale penetratie door penis of voorbinddildo" met een gemiddelde score die overeenkomt met antwoordcategorie *vaak*. De lesbische vrouwen hadden een gemiddelde score die overeenkomt met *nooit* tot *bijna nooit* op dit item. Voor lesbische vrouwen was de meest frequente vorm van seksuele stimulatie door de partner "manuele clitorale stimulatie" (*vaak* tot *altijd*). Als zelfs lesbische vrouwen al zo weinig gebruik maken van vaginale penetratie door een voorbinddildo ligt het voor de hand te denken dat penetratie bij de he-

teroseksuele vrouwen vooral met de penis plaatsvond. De geringere orgasmeconsistentie van heteroseksuele vrouwen door stimulatie door de partner, in vergelijking met de lesbische vrouwen, suggereert dat penetratie door de penis niet de meest succesvolle manier is om vrouwen een orgasme te bezorgen. Vaginale stimulatie van de lesbische vrouwen gebeurde vooral met (de) vinger(s), dit was voor hen na manuele clitorale stimulatie de vaakst voorkomende vorm van seksuele stimulatie door de partner. Vaginale stimulatie door vinger(s) leidt mogelijk tot betere stimulatie van het inwendige clitorale complex (Buisson, Foldes, Jannini, & Mimoun, 2010; Foldes & Buisson, 2009) dan vaginale penetratie door de penis, en daarmee tot een grotere kans op een orgasme.

Ook de hypothesen over zelfstimulatie tijdens partnerseks werden ondersteund door de data. Zelfstimulatie tijdens partnerseks kwam niet vaak voor (variërend van *bijna nooit* tot minder dan *soms*, zie Figuur 2), maar clitorale zelfstimulatie gebeurde wel vaker dan vaginale zelfstimulatie, bij beide groepen vrouwen. Clitorale zelfstimulatie bij partnerseks droeg sterker bij tot de kans op het krijgen van een orgasme (met een gemiddelde frequentie van *vaak*) dan clitorale partnerstimulatie (met een gemiddelde frequentie tussen *soms* en *vaak*). Zoals verwacht waren er geen verschillen in orgasmeconsistentie tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen tijdens zelfstimulatie bij partnerseks.

Tot slot vonden we een positieve samenhang tussen seksuele autonomie en orgasmeconsistentie tijdens partnerseks. Ook dit resultaat ondersteunt eerdere bevindingen over orgasmeconsistentie bij lesbische en heteroseksuele vrouwen (Califia, 1979; Garcia et al., 2014), en de bevindingen van Sanchez en collega's (2005, 2006) dat seksuele autonomie positief samenhangt met seksueel plezier.

Seks met een partner leidt bij heteroseksuele vrouwen tot minder orgasmes dan bij lesbische vrouwen, omdat bij heteroseksuele partnerseks de focus voornamelijk lijkt te liggen op vaginale penetratie door de penis, en minder op adequate clitorale stimulatie. Uit een studie van Wade en collega's bleek kennis over genitale autonomie positief gerelateerd aan de mogelijkheid om klaar te komen tijdens masturbatie, maar het hebben van de juiste kennis vergrootte niet de kans op het krijgen van een orgasme tijdens partnerseks (Wade, Kremer, & Brown, 2005). Andere onderzoekers veronderstelden dat opkomen voor je eigen seksuele verlangens incompatibel is met vrouwelijke aantrekkelijkheid (bijvoorbeeld Tolman, 1994). Vrouwen met orgasme problemen zouden zich vaker volgens het traditionele vrouwelijke seksuele script gedragen dat voorschrijft dat vrouwen passief blijven, zich niet laten gaan, en wachten tot hun mannelijke partner gevoels van opwinding en plezier in hen oproept (Barbach & Flaherty, 1980; Sanchez et al., 2006). Met zo'n weinig flexibel seksueel patroon zal het moeilijk zijn om openlijk voor het eigen seksuele plezier op te komen. Ook

deze gegevens suggereren een belangrijke rol voor seksuele autonomie bij het vergroten van seksueel plezier en orgastischeiteit van heteroseksuele vrouwen.

Een sterk punt van de studie is het ontbreken van verschillen tussen de groepen in relevante demografische kenmerken. Vooral verschillen in leeftijd en relatieduur zouden de interpretatie van de gevonden resultaten hebben bemoeilijkt (Holmberg & Blair, 2009). Een beperking van deze studie is de manier waarop proefpersonen geworven zijn: voornamelijk via oproepen op verschillende websites en webpagina's. Uit recent onderzoek blijkt dat lesbische vrouwen uit een steekproef als deze, niet altijd representatief zijn voor alle lesbische vrouwen (Kuyper, Fernee, & Keuzenkamp, 2015). Daarnaast zijn respondenten geworven via het internet, net als in deze studie, over het algemeen hoog opgeleid, al is dat vaak ook het geval voor respondenten voor seksualiteitsstudies die op meer traditionele manieren geworven zijn (Holmberg & Blair, 2009). Bovendien is er bij seksuologisch onderzoek altijd sprake van selectiebias: mensen die mee willen werken aan seksuologisch onderzoek verschillen van de algehele populatie op het gebied van seksuele attitudes en ervaring (van Lankveld & Laan, 2004; Kazdin, 2003).

Ook zou bezwaar gemaakt kunnen worden tegen de manier waarop de verschillende clitorale en vaginale handelingen zijn gecombineerd. Het samenvoegen van de handelingen is op *face value* gedaan, op basis van inhoudelijke argumenten. Kritiek zou kunnen zijn dat clitorale orale stimulatie en penetratie door penis of voorbinddildo geen duidelijke vaginale dan wel clitorale tegenhanger hebben, zoals manuele clitorale stimulatie een duidelijke tegenhanger is van manuele vaginale stimulatie. Het verwijderen van deze items uit de gemiddelde frequentiescores leverde echter geen andere resultaten op. Het meest globale item, "hoe vaak komt u klaar tijdens een gemiddelde vrijpartij", waarin alle vormen van, en combinaties van, genitale en niet-genitale seksuele handelingen zijn verdisconteerd, bevestigt de gevonden verschillen in orgasmeconsistentie tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen.

Een andere beperking van deze studie is dat de gebruikte vragenlijst alleen eerder is gebruikt door Brody en Costa (2008) en Anthony (2012). In de huidige versie zijn aanpassingen gemaakt om de verwachtingen over orgasmes in samenhang met seksuele oriëntatie te toetsen. Psychometrische eigenschappen van de vragenlijst zelf zijn onbekend. Omdat niet precies onderzocht is hoe vaak en in welke combinaties vaginale en clitorale stimulatie plaats had en hoe vaak de respondenten seks hadden met hun partner kan niet worden uitgesloten dat de bevinding dat lesbische vrouwen vaker klaarkomen tijdens partnerseks dan heteroseksuele vrouwen, komt door specifieke combinaties van clitorale en vaginale stimulatie of door de frequentie van partnerseks, en niet alleen door het vaker ontvangen van clitorale stimulatie. Hier liggen interessante kansen voor replicatie en vervolgonderzoek.

In dit onderzoek is aangetoond dat glans clitorale stimulatie de kans op orgasmes tijdens partnerseks verhoogt. Het type stimulatie en de frequentie daarvan tijdens partnerseks lijken de in deze studie gevonden verschillen tussen lesbische en heteroseksuele vrouwen in orgasmeconsistentie grotendeels te kunnen verklaren. Het vergroten van seksuele autonomie bij vooral heteroseksuele vrouwen lijkt een belangrijke factor voor het verhogen van hun seksuele plezier.

Literatuur

- Anthony, G. (2012). *To Come or Not to Come: The Effect of Different Types of Sexual Stimulation on Orgasm Occurrence*. Ongepubliceerde Masterthese, Universiteit van Amsterdam.
- Barbach, L., & Flaherty, M. (1980). Group treatment of situationally orgasmic women. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 6, 19-29. <http://dx.doi.org/10.1080/00926238008404242>
- Breyer, B. N., Smith, J. F., Eisenberg, M. L., Ando, K. A., Rowen, T. S., & Shindel, A.W. (2010). The impact of sexual orientation on sexuality and sexual practices in North American medical students. *Journal of Sexual Medicine*, 7, 2391-2400. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.01794.x>
- Brody, S., & Costa, R. M. (2008). Vaginal orgasm is associated with less use of immature psychological defense mechanisms. *Journal of Sexual Medicine*, 5, 1167-1176. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2008.00786.x>
- Brody, S., Houde, S., & Hess, U. (2010). Greater tactile sensitivity and less use of immature psychological defense mechanisms predict women's penile-vaginal intercourse orgasm. *Journal of Sexual Medicine*, 7, 3057-3065. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.01917.x>
- Buisson, O., Foldes, P., Jannini, E., & Mimoun, S. (2010). Coitus as revealed by ultrasound in one volunteer couple. *Journal of Sexual Medicine*, 7, 2750-2754. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.01892.x>
- Califa, P. (1979). Lesbian Sexuality. *Journal of Homosexuality*, 4, 255-266. http://dx.doi.org/10.1300/J082v04n03_04
- Cohen, J. (1988). *Statistical power for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Coleman, E. M., Hoon, P. W., & Hoon, E. F. (1983). Arousability and sexual satisfaction in lesbian and heterosexual woman. *Journal of Sex Research*, 19, 58-73. <http://dx.doi.org/10.1080/00224498309551169>
- Costa, R. M., & Brody, S. (2008). Condom use for penile-vaginal intercourse is associated with immature psychological defense mechanisms. *Journal of Sexual Medicine*, 5, 2522-2532. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2008.00987.x>
- Costa, R.M., & Brody, S. (2010). Immature defense mechanisms are associated with lesser vaginal orgasm consistency and greater alcohol consumption before sex. *Journal of Sexual Medicine*, 7, 775-786. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01559.x>
- Foldes, P., & Buisson, O. (2009). The clitoral complex: A dynamic sonography study. *Journal of Sexual Medicine*, 6, 1223-1231. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01231.x>
- Garcia, J. R., Lloyd, E. A., Wallen, K., & Fisher, H. E. (2014). Variation in orgasm occurrence by sexual orientation in a sample of U.S. singles. *Journal of Sexual Medicine*, 11, 2645-2652. <http://dx.doi.org/10.1111/jsm.12669>
- Hite, S. (1976). *The Hite report: a nationwide study on female sexuality*. New York: Dell.
- Holmberg, D., & Blair, K.L. (2009). Sexual desire, communication, satisfaction, and preferences of men and women in same-sex versus mixed-sex relationships. *Journal of Sex Research*, 46, 57-66. <http://dx.doi.org/10.1080/00224490802645294>

- Kazdin, A. E. (2003). *Research Design in Clinical Psychology* (4th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., Martin, C. E., & Gebhard, P. H. (1953). *Sexual behavior in the human female*. Philadelphia: W. B. Saunders.
- Kuyper, L., Fernee, H., & Keuzenkamp, S. (2015). Wie je werft is wat je vindt. Een vergelijking van lesbische, homoseksuele en biseksuele (LHB) deelnemers geworven via LHB- of algemene kanalen. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 39, 63-69.
- Lloyd, E. A. (2005). *The case of the female orgasm: bias in the science of evolution*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Masters, W. H., & Johnson, V. E. (1979). *Homosexuality in perspective*. Massachusetts: Little, Brown & Company.
- Meana, M., Rakipi R. S., Weeks, G., & Lykins, A. (2006). Sexual Functioning in a Non-Clinical Sample of Partnered Lesbians. *Journal of Couple & Relationship Therapy: Innovations in Clinical and Educational Interventions*, 5, 1-22. http://dx.doi.org/10.1300/J398v05n02_01
- Sanchez, D. T., Crocker, J., & Boike, K. R. (2005). Doing gender in the bedroom: Investing in gender norms and the sexual experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1445-1455. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167205277333>
- Sanchez, D. T., Kiefer, A. K., & Ybarra, O. (2006). Sexual submissive-ness in women: Costs for sexual autonomy and arousal. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 512-524. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167205282154>
- Tolman, D. (1994). Doing desire: Adolescent girls' struggles for/with sexuality. *Gender & Society*, 8, 324-342. <http://dx.doi.org/10.1177/089124394008003003>
- Van Lankveld, J., & Laan, E. (2004). Wetenschappelijk onderzoek naar seksualiteit. In L. Gijs, W. L. Gianotten, I. van Wesenbeeck, & M. Weijenburg. *Seksuologie* (pp. 39-67). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Wade, L. D., Kremer, E. C., & Brown, J. (2005). The incidental orgasm: The presence of clitoral knowledge and the absence of orgasm for women. *Women Health*, 42, 117-138. http://dx.doi.org/10.1300/J013v42n01_07

Summary

Orgasm consistency in lesbian and heterosexual women during partnersex. The impact of clitoral stimulation

This study examined whether lesbian and heterosexual women differ in the likelihood of experiencing an orgasm during partnered sexual activity, and whether that would possibly be related to differences in stimulation of the glans clitoris. Orgasm consistency was defined as the likelihood with which orgasm occurs during sexual activity. In an on-line questionnaire, participants were asked to indicate how often their partner engaged in various sexual acts (with glans clitoral or penetrative vaginal stimulation) and how often orgasms occurred during these acts. Also, the role of vaginal and clitoral selfstimulation during partnersex was examined.

Sexual acts in which the partner stimulated the glans clitoris, were more likely to result in orgasm than penetrative stimulation of the vagina (by fingers, object, or penis), irrespective of sexual orientation. Lesbian women had a greater orgasm consistency during sexual activity with a partner than heterosexual women. They were also more likely to be clitorally, and less likely to be vaginally stimulated by their partner. As expected, there were no differences in orgasm consistency between lesbian and heterosexual women with selfstimulation during partner sex. Additionally, lesbian women were more sexually autonomous than heterosexual women, and sexual autonomy was positively related to orgasm consistency. Also, average lesbian lovemaking lasted longer than average heterosexual lovemaking.

This study demonstrated that lesbian women orgasm more consistently during partnersex than heterosexual women. Type of stimulation and frequency of these activities during partnersex appears to be largely responsible for these differences in orgasm consistency.

Keywords: lesbian women, heterosexual women, orgasm, clitoral stimulation, vaginal penetration

Trefwoorden: lesbische vrouwen, heteroseksuele vrouwen, orgasme, clitorale stimulatie, vaginale penetratie